

Наталія Вадимівна Лук'янчук,

кандидат психологічних наук
 провідний науковий співробітник
 відділу діагностики обдарованості
 Інституту обдарованої дитини НАПН України,
 м. Київ, Україна

УДК 37.064.2+373+159.928

РЕКОМЕНДАЦІ ВЧИТЕЛЮ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

В статті представлені обобщенные рекомендації для учителів, працюючих з одареними учнями. Описані вправи для ефективної комунікації між дорослими та дітьми.

Ключевые слова: одаренные дети, фасилитация, фасилитативное сопровождение.

The article summarizes the recommendations for teachers working with gifted students. Described exercises for effective communication between adults and children.

Key words: gifted children, facilitation, facilitative support.

Завантаженість сучасного вчителя не завжди надає можливість своєчасно реагувати на нові тенденції та інноваційно-технологічні впровадження у навчально-виховний процес. Діяльність з обдарованими учнями вимагає додаткових зусиль, тому що у класі завжди знайдеться хоча б один такий «незручний» учень. Тому фасилітація (від англ. *facilitation* – полегшення, сприяння) є необхідним та дієвим засобом діяльності з обдарованими дітьми [1].

Необхідні для діяльності з обдарованими дітьми та молоддю умови [3], що сприяють розвитку обдарованості учня, виникають під час фасилітативного супроводу. Фасилітативний супровід – це сучасна психолого-педагогічна форма професійної діяльності, спрямована на створення комфортного середовища для особистості, умов для її вільного розвитку, підтримки активності та особистого досвіду, побудови суб'єкт-суб'єктних взаємин, спрямованих на полегшення процесу самопізнання та саморозвитку особистості.

Учитель, який застосовує фасилітативний супровід:

1) створює атмосферу довіри, безпеки, прийняття, відкритості, емпатичного розуміння під час групових та індивідуальних занять з учнями;

2) створює ситуації невизначеності, добровільності участі учнів у навчальних заняттях;

3) допомагає здійснювати самоаналіз особистісного розвитку обдарованих учнів та рефлексії у процесі занять;

4) закріплює в учнів розуміння відповідальності за власні слова, вчинки та дії під час спілкування;

5) активізує вміння та навички ефективного спілкування обдарованих учнів з однолітками та дорослими під час навчання;

6) схвалює прояв саморозвитку та самовдосконалення обдарованих учнів;

7) підтримує здатності учнів бути щирими у ставленнях під час навчальної діяльності [3].

Працюючи у класі, вчителі одразу звертають увагу на учнів, які постійно розмовляють, голосно поведуться, націлені назовні, і тих, які люблять самозаглиблюватися, не привертати до себе зайвої уваги, спокійно-тихі. Це прояв типових індивідуально-психологічних характеристик представників двох протилежних типів особистості: екстравертів та інтровертів, що безпосередньо проявляється в обдарованих учнів.

Поняття «екстраверсія» та «інтроверсія» (від латин. *extra* – понад, поза, *intro* – всередину і *verto* – повертаю, звертаю) – це крайні полюси характеристики людини, що відповідають домінуючій спрямованості особистості у світ зовнішніх об'єктів, або на явища власного суб'єктивного світу [5]. Екстравертний тип характеризується спрямованістю особистості на навколишній світ, зовнішні об'єкти притягують до себе інтереси і «життєву енергію» суб'єкта. Певною мірою це призводить до відчуженості суб'єкта від самого себе, до зменшення особистісної значущості явищ суб'єктивного світу. Екстравертам властиві

імпульсивність, ініціативність, гнучкість поведінки, товариськість та соціальна адаптованість [5]. Їх завжди помітно на уроці, вони активно взаємодіють з учителем та однокласниками.

Для інтровертів характерні фіксація інтересів особистості на явищах власного внутрішнього світу, яким надається найвища цінність, а також нетовариськість, замкнутість, соціальна пасивність, схильність до самоаналізу, ускладнення соціальної адаптації. У вітчизняній психології, на думку В. Шапара, прояви екстраверсії та інтроверсії розглядаються як властивості темпераменту, тобто, як динамічні, а не змістовні характеристики психічних процесів, що слугують передумовою розвитку специфічно особистісних якостей [5]. Тому лідером спілкування (комунікативно обдарованою), скоріше називатимуть людину з екстравертним типом особистості, націлену на спілкування та взаємодію з навколишнім середовищем, яка легко адаптується до нової соціальної ситуації, проявляє гнучкість у поведінці, часто ініціює спілкування. Проте людина з інтровертним типом особистості також може стати лідером спілкування, однак лише у звичних їй умовах, поруч зі значущим оточенням, без остраху негативного оцінювання. На перший погляд, така особистість не виділяється в соціумі, але, як показує практика, в соціальних мережах, блогах, інтерактивних іграх тощо, з'являються справжні комунікативні лідери, які знайшли для себе значуще оточення та виявили ознаки комунікативної обдарованості, стали лідерами спілкування у власному оточенні та середовищі.

Для вчителя важливо вміти швидко переходити з одного стилю спілкування до іншого, враховуючи екстравертність/інтровертність обдарованого учня для налагодження контакту і розвитку його здібностей та обдарованостей.

Так, наприклад, учням з екстравертним типом особистості можна допомогти вчитися прислуховуватися до співрозмовників, більше слухати, ніж говорити; вчитися розуміти власний і співрозмовника душевний стан; вчитися стримувати емоції, добирати слова під час конфліктних ситуацій, використовуючи систему адаптованих ділових, сюжетно-рольових ігор. Учителю краще спілкуватися у формі відкритої дружньої підтримки, товариської поради, застосовуючи лідерські прояви такого учня в колективі, його бажання брати участь в організації вечорів, диспутів та інших суспільно корисних заходів.

Під час спілкування з обдарованим учнем з екстравертним типом особистості учителю важливо зважувати кожне слово, кожну власну дію, щоб не втратити авторитет в очах дитини, намагатися створити повну взаємну довіру у відносинах, щоб учень не замикався в собі. Також потрібно надавати учню можливість чергувати «... періоди спілкування з людьми з тривалими перепочинками на самоті чи в товаристві близького спокійного друга» [2].

Інтровертів необхідно частіше долучати до спільних справ, але не наполягати на їхньому активному

спілкуванні. Можна організувати для них «ситуацію успіху», де вони зможуть відчути власну цінність для колективу.

Зрозуміло, що надати одразу всі поради неможливо, але тим, хто спілкується з обдарованими дітьми важливо бути відкритими до співпраці, позбутися категоричності, спробувати проявляти толерантність до невизначеності та просто любити дітей.

Можна проводити на класних годинах вправи, що сприятиме ефективному спілкуванню та відчуттю довіри до співрозмовника.

Розвитку техніки живого образного спілкування, пластичності, емоційності, артистизму сприяє виконання вправи «У дзеркалі». Учитель та учень стають у пару перед класом. Пропонується обрати ведучого та його «дзеркало». Спочатку ведучий виконує рухи руками (спонтанно, довільно). Другий учасник – «дзеркало», тому він повинен синхронно відтворювати, як у дзеркальному відображенні, усі рухи першого. Потім можна ускладнити завдання, додавши емоційні прояви обличчям та статурою. Показавши 2–3 емоції можна поміяти гравців на інших учасників та вибрати ведучим ще одного учня, який буде словесно керувати ведучим, пропонуючи йому показати ту чи іншу емоцію. На виконання вправи відводиться 10–15 хвилин, але після виконання завдань важливо звернути увагу на моменти виникнення психологічного контакту між гравцями та труднощі, що з'явилися за такої невербальної комунікації. Висновком після вправи буде з'ясування, відмінностей, що існують між людьми. Також дітям потрібно пояснити, що важливо налаштуватися на свого партнера зі спілкування для того, щоб його правильно зрозуміти та відчути.

Для розуміння фрази, що всі люди різні, підходить виконання вправи «Закон морквинки», для якої необхідно підготувати олівці або ручки та аркуш паперу. Завдання звучить так: «намалювати морквинку». На питання учнів, яку ж морквину потрібно намалювати, учитель має відповідати: таку, яка вам подобається. Після того як учні намалюють морквину, необхідно написати, яка вона (прикметники, слова, що відповідають на питання *яка?*). Після виконання цих двох завдань, діти мають показати всім малюнок, а потім проводиться обговорення. Один учень зачитує записані слова, а інші – відслідковують ті, слова, що ще не були озвучені та промовляють їх.

Учитель разом з учнями може зробити висновок, що здавалось всі говорили про такий простий предмет як морквина, але у кожного вона виявилася своя – з хвостиком, без нього, тоненька, з гострим носиком, з круглим носиком тощо. Ще й слова у кожного власні. Обов'язковим має бути звернення до учнів: «Про що це нам говорить?» Адже, щоб спілкування було ефективним, потрібно спочатку обговорювати прості та зрозумілі речі, знаходити спільне у судженнях. Також ця вправа яскраво демонструє, як люди, спілкуючись між собою, вважають, що говорять про одне й те саме.

Вправа «Мала розмова» – це невимушена приємна бесіда про те, що не стосується навчання, але

відбувається під час перерви та 1–2 хвилини на навчальних заняттях. Метою такої розмови є створення (відновлення) сприятливої психологічної атмосфери серед учнів, що спрямована закладання фундаменту взаємної симпатії та довіри (їх відносин) між учителем та учнями [4]. Учитель може випадково затіяти бесіду, говорити про незначні, але важливі речі для учнів. Також уміння ставити відкриті питання допомагають встановлювати та підтримувати контакт між учителем і учнем; дають вичерпну інформацію про кожного; дозволяють вести розмову в заданому напрямі; допомагають визначити мотиви та потреби співрозмовника, а також долати заперечення. Отже, для застосування основних принципів фасилітативного супроводу вчителі мають можливість:

- визнавати унікальність дитини, що не допускає усереднення, порівняння однієї дитини з іншою;
- дбайливо ставитися до психічного світу дитини, її потреб, особливостей суб'єктивного ставлення до світу до себе;
- стояти на захисті інтересів дитини;
- поважати індивідуальний спосіб розвитку дитини;
- врахувати специфіку вікового та індивідуального розвитку;
- застосовувати діалогічність;

- здійснювати особистісно орієнтовний підхід до дитини;
- сприяти динамічності та руху розвитку;
- створювати розвивальні обставини тощо.

Власний саморозвиток надає вчителю можливість ефективно формувати взаємини з обдарованими учнями свого класу. У майбутньому ми розглянемо взаємини між колегами.

Використані літературні джерела

1. *Ильин Е. П.* Психология для педагогов [Текст] / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2012. – 640 с.: ил. – (Серия: «Мастера психологии»).
2. *Кочерга О. В.* Початок життя – становлення творчості [Текст]: посібн. для батьків дошкільнят та соціальних педагогів / О. В. Кочерга. – К.: Кобза, 2003. – 256 с.
3. *Лук'янчук Н. В.* Робота з комунікативно обдарованими [Текст]: метод. рекомендації / Н. В. Лук'янчук. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2014. – 126 с.
4. *Сидоренко Е. В.* Тренінг комунікативної компетентності в деловому взаємодії [Текст] / Е. В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 2004. – 208 с., ил.
5. *Шапар В. Б.* Сучасний тлумачний психологічний словник [Текст] / В. Б. Шапар. – Х.: Прапор, 2005. – 640 с.

